فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی
Human Sciences Research Journal
دوره جدید، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۸، صص ۱۹۲-۱۷۹ New Period, No 18, 2019, P 179-192
شماره شاپا (۲٤۷٦-۷۰۱۸) ISSN (2476-7018)

آشنای غریب
«مهجوریت قرآن»

دکتر سیدمعصوم حسینی
عضو هیأت علمی و استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
Hosseini@quran.ac.ir

چکیده
قرآن کتاب زندگی بشریت، و چراغ هدایت و کمال آدمیّت و رهنمای تمام انسان‌ها به سوی خیر و سعادت است. این کتاب الهی با تمام ویژگی‌هایی که دارد باستناد به جمله پیامبرگرامی اسلام (سوره فرقان/ آیه ۳۰) مهجور مانده است، در این مقاله، که باروش توصیفی تحلیلی به موضوع پرداخته، ابتدا به اهداف نزول قرآن اشاره شد و این اهداف را در سه بُعد بینشی، گرایش و بُعد عملی تقسیم نموده و برای هر کدام مواردی ذکر گردیده است. در ادامه به عواملی که موجب مهجوریت قرآن می‌گردد، اشاره گردیده است. وبه این نتیجه دست یاقتیم که معنای حقیقی مهجوریت این است که مردم به دستورات و تعالیم قرآن در زندگی عمل نمی‌کنند. عواملی به مهجوریت کشاندن قرآن وجود دارد که از بین مهمترین آنها می‌توان:کنار گذاشتن اهل بیت عصمت و طهارت، عدم توجه به نقش سازنده قرآن در زندگی، فرهنگ و آداب و رسوم غلط، غفلت از قرآن، حجاب‌هایی که بین انسان و قرآن وجود دارد، عدم تدبر در قرآن و عمل نکردن به دستورات قرآن اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: قرآن، مهجوریت، اهداف، انسان، زندگی، مهجوریت قرآن

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

مقدمه

قرآن کلام جاوید حق و معجزه ابدی رسالت پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) و نور الهی و کتاب با عظمت خداوندی است.

قرآن چراغ هدایت، شاهد نبوت، ضامن رسالت، کمال آدمیت و رهنمای تمام انسان‌ها به سوی خیر و سعادت است.

قرآن شفای دردها، صفای باطن، عشق عاشق، عرش معنوی و کرسی علم الهی است.

شناخت حقایقی که در قرآن‌مجید آمده بر عهده پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) و ائمه اطهار(علیهم‌السلام) است و تا آن‌جا که ظرفیت انسان تا قیامت اجازه می‌داده در توضیح حقایق این کتاب از آن بزرگواران مسائلی در کتاب‌های معتبر حدیثی و تفسیری نقل شده و آن عزیزان بر اساس بسیاری از آیات قرآن از مردم عالم دعوت به تفکر در اصول و معارف قرآن کرده‌اند.

انسان با تمام علومی که دارد وقتی در برابر قرآن‌مجید قرار می‌گیرد به طور جدی خود را در برابر دریایی بی‌ساحل و بحری بی‌کران که آن را بدایت و نهایت معلوم نیست می‌بیند.

اگر انسان در برابر قرآن‌مجید بی‌تفاوت بماند با تمام موجودیت و هویتش به قعر چاه طبیعت سرنگون شده و تمام ارزش‌های خود را از دست خواهد داد و از هستی او چیزی جز حظی از حیوانیت و پستی نخواهد ماند.

مهجوریت قرآن، دغدغه‌های فراوانی در میان قرآن پژوهان به وجود آورده است. به طوری که بسیاری کوشیده‌اند با بررسی و تبیین ابعاد مهجوریت، قدمی در جهت مهجوریت‌زدایی از قرآن بردارند، قرآن مقدس‌ترین و باارزش‌ترین کتاب در میان مسلمانان به شمار می‌رود.

با وجود اهتمام به تلاوت، حفظ، تفسیر قرآن و نوشتن آن به زیباترین خط‌ها و نیز استفاده از آیات قرآن در هنر معماری و انتشار این کتاب مقدس در تیراژ میلیونی و اقدامات دیگر، باز هم قرآن مهجور است.

آن چه مسلم است مهجوریت قرآن در سوره فرقان بیان شده است که می‌فرماید:

«وَ قَالَ الرَّسُولُ یَارَبِّ إِنَّ قَوْمِی اتخَّ□ذُواْ هَذَا الْقُرْءَانَ مَهْجُورًا». (سوره فرقان/ آیه ۳۰)

[پیامبر(ص) از امت خویش به درگاه خداوند شکوه می‌نماید].

قبل از آن که بحث پیرامون مهجوریت و عوامل آن داشته باشیم. باید بدانیم هدف از نزول این کتاب آسمانی چیست؟ خداوند متعال با فرو فرستادن آن به دنبال کدام مقصد است؟

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

اهداف نزول قرآن

قرآن‌مجید یکی از اهداف خود را نجات انسان از غفلت معرفی می‌کند. این اهداف در سه مجموعه قرار می‌گیرند: بخشی ناظر به بُعد بینش و فکر انسان است بخشی دیگر به گرایش‌های انسان توجه دارد و بخش سوم رفتار انسان را مدنظر قرار داده است. برای آن که از اصل موضوع دور نشویم برای هر کدام به طور خلاصه یکی دو مورد ارائه می‌گردد:

الف) اهداف قرآن در بُعد بینش

۱- رهایی از غفلت

قرآن مجید یکی از اهداف خود را نجات انسان از غفلت معرفی می‌کند.

«تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ، لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ ءَابَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُون». (سوره یس/ آیه۶-۵)

[قرآن فرستاده خدای شکست‌ناپذیر و مهربان است تا کسانی را که پدرانشان بیم داده نشده‌اند بیم دهی، زیرا ایشان غافل‌اند».

در این آیه، نجات مردم از غفلت، هدف قرآن تلقی شده است و برای تحقیق چنین هدفی می‌فرماید: باید مردم بیم داده شوند تا به هوش آیند و از غفلت رهایی یابند.

قرآن می‌فرماید: برخی انسان‌ها از خدا (سوره اعراف/آیه۲۰۵) آخرت (سوره روم/آیه ۷) و آیات الهی (سوره اعراف/ آیه۱۳۶) که نقش به سزایی در سعادت آنان دارد غافل شده‌اند باید به آن توجه کنند.

۲- به یاد آوردن فراموش شده‌ها

خداوند بزرگ از راه فطرت، عقل و وحی، حقایقی را در اختیار بشر قرار داده، ولی انس با دنیا، لذایذ مادی و وسوسه‌های شیطانی و هواهای نفسانی سبب شده است که آن حقایق را فراموش کند. قرآن یکی از اهدافش به یادآوردن آن حقایق است.

«إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِين». (سوره تکویر/ آیه ۲۷)

[قرآن برای جهانیان جز یادآوری چیز دیگری نیست].

ب) اهداف قرآن در بُعد گرایش

۱- پند دادن

برای آن که مسیر صحیح سعادت را انتخاب کند علاوه بر بیرون آمدن از غفلت و فراموشی و به دست آوردن بینش‌های صحیح و ضروری باید دل او نیز در گرو آن بینش‌ها قرار گیرد. ولی توجه به مادیات و پیروی از هواهای نفسانی دل انسان را سخت و او را سنگ‌دل می‌سازد و آمادگی پذیرش حقایق را از او می‌ستاند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

در چنین موقعیتی، ضروری‌ترین عنصر مورد نیاز عاملی است که دل او را رام کند و به حالت فطری نخستین بازگرداند. آن عامل «پند و موعظه» است.

«يَأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ». (سوره یونس/ آیه۵۷)

[ای مردم، شما را از سوی خداوندگارتان پندی آمد].

۲- انذار و تبشیر

فعالیت‌های اختیاری انسان در اثر آگاهی و انگیزه، جامه عمل می‌پوشد. برای انسان‌ها در هر مسیر، صرف آگاهی کافی نیست، بلکه انگیزه نیز لازم است. تا انسان نسبت به کارهای خیر انگیزه و نسبت به کارهای ناشایست دافعه‌ای باطنی نداشته باشد، در مسیر صحیح قدم نمی‌گذارد و به پیش نمی‌رود.

«أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ. . . . . لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَ يُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ». (سوره کهف/آیه۲-۱)

[خداوند بر بنده خویش کتاب را فرو فرستاد. . . تا عذاب سخت پروردگار بیم دهد و مؤمنان را بشارت گوید».

ج) اهداف قرآن در بُعد عمل

۱- شکرگزاری

انسانی که به این مرحله رسیده است خود را با انبوهی از نعمت‌های خدا روبرو می‌بیند و آماده می‌شود تا در برابر این همه نعمت شکرگزاری کند و اگر به نعمت‌ها توجه نداشته باشد و یا از صاحب نعمت غافل باشد درصدد شکرگزاری بر نمی‌آید. قرآن در آیات خود با برشمردن نعمت‌ها و توجه دادن به این نکته که همه آن چه در اختیار انسان است از خداست این زمینه را فراهم می‌سازد در چنین موقعیتی است که انسان حق‌شناس به ولی نعمت خود توجه می‌کند و در می‌یابد که همه چیز از اوست.

«. . . وَ ان قوماً عبد و الله شُكراً فئلك عباده الاحرار». (مجلسی، بحارالانوار، ۱۳۹۷ق، ۶۹-۷۸)

۲- داوری به حق در مسائل مورد اختلاف

یکی دیگر از اهداف قرآن حل مسائل مورد اختلاف در مرحله عمل است. فطرت پاک انسان وی را به رعایت عدالت و اعطای حقوق دیگران فرا می‌خواند. در آیه ۲۱۳ سوره بقره هدف بعثت همه پیامبران و نزول کتب آسمانی، قضاوت در مورد مسایل مورد اختلاف مردم دانسته شده است.

همانطور که بیان شد، اهداف نزول قرآن بسیار زیاد است و در خود آیات قرآن به آنها اشاره شده است. ما به خاطر این که این مقاله به طول نیانجامد به همین مقدار اکتفا نمودیم.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

با توجه به مطالب بیان شده به این نتیجه می‌رسیم که قرآن این کتاب بزرگ آسمانی، تنها برای تلاوت نیست. باید قرآن در متن زندگی مسلمانان قرار گیرد و آن را قدوه و اسوه خویش قرار دهند و دستوراتش را مو به مو اجرا کنند و تمام خطوط زندگی خویش را با آن هماهنگ سازند.

حال چرا با این همه توجهی که به قرآن وجود دارد، باز قرآن مهجور است؟

مگر نه این است که در هر خانه‌ای چندین جلد قرآن و با خطها و ترجمه‌های گوناگون وجود دارد.

در تفسیر مجمع‌البیان ذیل آیه شریفه «وَ قَالَ الرَّسُولُ یَارَبِّ إِنَّ قَوْمِی اتخَّ□ذُواْ هَذَا الْقُرْءَانَ مَهْجُوراً». (سوره فرقان/ آیه ۳۰) آمده است:

«منظور از رسول در این آیه پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) است که از قوم خود شکایت می‌کند که پروردگارا، قوم من این قرآن را مهجور کردند. یعنی قرآن را رها کرده و به دنبال شنیدن و فهمیدن آن نیستند». (طبرسی، فضل‌بن‌حسن، ۱۴۰۶-۷-۲۶۳)

نزدیک به همین معنا را می‌توان در دیگر تفاسیر و ترجمه‌ها مشاهده کرد: شکوه پیامبر(ص) به پیشگاه خداوند از مردم به خاطر متروک ساختن قرآن کریم بوده است. (رفسنجانی، اکبر، ۱۳۱۳، ۱۲-۴۱۴)

نکته قابل توجه این است که گرچه مهجور کردن قرآن امری نکوهیده و مورد سرزنش و توبیخ است ولی آیا پیام این آیه شریفه بیان کردن نکوهش مهجور کردن قرآن است؟ به تعبیر دیگر آیا «اتخَّ□ذُواْ هَذَا الْقُرْءَانَ مَهْجُوراً» دقیقاً به معنای «قرآن را مهجور کردن» می‌باشد؟

در آیه شریفه خداوند با استفاده از کلمه «اتّخَذوُا» بیانگر این نکته است که اتفاقاً قوم رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نه تنها قرآن را وا ننهاده‌اند و ترک نگفته‌اند، بلکه آن را در اختیار گرفته و به آن دست یافته‌اند ولی تمام مسأله این است که بدست آوردن و در اختیار گرفتن قرآن به گونه‌ای است که در اثر عدم درک صحیح و شناخت، قرآن در این میان عملاً مهجور و متروک مانده است. پس معنای صحیح «اتخَّ□ذُواْ هَذَا الْقُرْءَانَ مَهْجُوراً» این است که «قرآن را به مهجوریت گرفتند».

مهجور کردن و به مهجوریت گرفتن مانند تعابیری چون مسخره کردن و به مسخره گرفتن، بازی کردن و به بازی گرفتن. . . تفاوت ظریفی با هم دارند.

در اولی (بازی کردن، مهجور کردن، مسخره کردن) فعل، صریح و آشکار صورت می‌گیرد و فاعل نیز دانسته، ترس ندارد که فعل را صریح و بی‌پرده انجام دهد. تا دیگران به واقعیت فعل وی پی ببرند. در حالی که در دومی (به بازی گرفتن، به مهجوریت گرفتن، به مسخره گرفتن. . .) فاعل به هر علت صریحاً به انجام فعل مبادرت نمی‌ورزد، بلکه آن را در پرده‌ای از خفا و پوشش انجام می‌دهد به گونه‌ای که در ابتدا نمی‌توان به واقعیت فعل وی پی برد. بلکه شاید در ابتدا عکس آن هم به نظر برسد.

مهجور کردن قرآن یعنی روی گردانی و دوری از آن، در حالی که مهجور گرفتن قرآن یعنی پرداختن به قرآن ولی به گونه‌ای که اگرچه در ظاهر از این رویکردهای مختلف قرآنی بوی توجه و استفاده به مشام می‌رسد ولی حقیقت مطلب این است که در همه این رویکردها قرآن بیگانه و ترک شده است.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

در مهجور کردن قرآن شخص به خانه قرآن قدم نمی‌گذارد و به سراغ قرآن‌کریم نمی‌آید در حالی که به مهجوریت گرفتن قرآن، بیمار به طبیب مراجعه کرده و داروهای شفابخش وی را گرفته است ولی از آنها استفاده نمی‌کند تا به کام مرگ فرو می‌رود. (غفاری، بینات، ش ۳۰)

عوامل مهجوریت

مهجوریت قرآن در میان مسلمانان دارای عوامل و زمینه‌های فراوانی است که در این مقاله به اهم آنها پرداخته خواهد شد:

۱- تلاش برای جدا کردن اهل‌بیت (علیهم‌السلام) از قرآن

با توجه به حدیث شریف ثقلین که مورد اتفاق فریقین است، قرآن و عترت پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) دو گوهر گرانبها را به عنوان امانت به جا گذاشت که موجب سعادت انسان‌ها و جوامع بشری خواهند بود.

«انّی قَد تَرَکتُ فیکُم الثّقلین ما ان تمسّکتُم بِهما لَن تَضلّوا بَعدی. . . . کتاب الله. . . و عترتی اهل بَیتی و انّهما لَن یَفتَرِقا حَتی یَردا عَلَیَّ الحَوض». (مجلسی، ۱۰۶-۲۳)

[جدایی‌ناپذیری ثقلین به این معنا نیست که امام(علیه‌السلام) همواره قرآنی را به همراه خود داشته باشد. بلکه به معنای عدم انفکاک امامت و وحی قرآنی از یکدیگر است].

ائمه(علیهم‌السلام) مفسّر و مبیّن قرآن‌کریم هستند و قرآن نیز انسان‌ها را به معصومین(علیهم‌السلام) ارجاع و به سنّت آنها بها می‌دهد.

اگر پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) در حدیث ثقلین از جدایی‌ناپذیری ثقلین سخن نمی‌گفت ممکن بود خیال شود که تمسک به هر یک به تنهایی برای هدایت کافی باشد. امّا انتهای حدیث قرآن و عترت را به عنوان دو حجّت مستقل مطرح می‌کند که هیچ کدام از دیگری مستغنی نیست.

عترت منهای قرآن، «عترت منهای عترت» خواهد بود و قرآن منهای عترت به منزلهٔ «قرآن منهای قرآن» خواهد بود. پس قرآن و عترت در ارائه دین جامع، به منزله یک حجت الهی هستند. (جوادی‌آملی، ۱۳۷۸، ۱-۱۵۰)

قرآن کتابی است که باطل در آن راه ندارد. (سوره فصلت/ آیه۴۲-۴۱)

اهل بیت (علیهم‌السلام) نیز با توجه به بهره‌مندی از مقام عصمت در سخن و اعمال آنها باطل راه نمی‌یابد و خداوند آنها را از هر گونه پلیدی پاک و پاکیزه گردانیده است. (احزاب/۳۳)

پس، هر کس به دنبال سعادت و هدایت هستند، بی‌تردید گمشدهٔ خود را باید در این دو جستجو کنند آن هم نه به صورت مجزا و جدا از هم، زیرا قرآن بدون عترت و عترت بدون قرآن علاوه بر مهجوریت آن دو موجب گمراهی مردم نیز خواهد شد. امروز ما به عینه شاهد این جدایی در اکثر کشورهای اسلامی هستیم و همین مسأله موجب اختلافات شدید در آن جامعه شده است. این کشورها به ظاهر قرآن تسمک جسته و

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

حضور اهل بیت عصمت و طهارت(علیه‌السلام) را در کنار قرآن نفی نمودند، دچار گمراهی و ضلالت شدید شده‌اند.

۲- عدم آشنایی نسبت به نقش قرآن در زندگی انسان

هر مقدار انسان نسبت به عظمت و مقام قرآن و نقش آن در زندگی فردی و اجتماعی خویش جاهل باشد، به همان مقدار شوق و ذوق او در اطاعت از آن کمتر خواهد شد. وقتی انسان نداند که قرآن‌کریم چه فایده و برکاتی برای او دارد به یقین رغبتی در توجه و پیروی از آن نشان نمی‌دهد.

عده‌ای با نگرش تک بُعدی به قرآن، گمان می‌کنند قرآن مجموعه‌ای از احکام فردی و توصیه‌های اخلاقی است که پیروان خود را به یک سری توصیه‌های اخلاقی، عبادی و فردی دعوت نموده است. اما غافل از آن که قرآن در تمام زمینه‌ها از جمله مباحث اخلاقی، تربیتی، علمی، سیاسی، اجتماعی، حکومتی، جامعه‌شناسی، فقهی، اقتصادی، روانشناسی و. . . دستورالعمل لازم به پیروان خود ارائه نموده است.

بنیان‌گذار جمهوری اسلامی در برابر جریانی که قرآن و اسلام را از احکام سیاسی اجتماعی تهی می‌داند می‌فرماید:

«باید به این نادانان گفت که قرآن‌کریم و سنت رسول‌الله(صلی‌الله‌علیه‌وآله) آن قدر که در حکومت و سیاست، احکام دارند. در سایر چیزها ندارند، بلکه بسیاری از احکام عبادی اسلام، عبادی سیاسی است که غفلت از آن‌ها این مصیبت‌ها را به بار آورده است. پیغمبراسلام(صلی‌الله‌علیه‌وآله) تشکیل حکومت داد مثل سایر حکومت‌های جهان». (صحیفه‌انقلاب)

۳- فرهنگ و آداب و رسوم

قرآن در بین مردم و مسلمانان حضور دارد و مورد احترام و محبوب است. اگرچه مهجور است. بیشتر تلاوت قرآن برای قصد ثواب و اموات خوانده می‌شود. این مسأله در فرهنگ ما رواج دارد.

امروز در جوامع اسلامی هر کجا، خارج از وقت اذان، صدای تلاوت قرآن شنیده شود، یادآور مرگ است. چون وقتی کسی از دنیا برود با تدارک حجله و گذاشتن نوار قرآن حزن و اندوه خود را ابراز می‌دارند.

قرآن، کتاب زندگی، قانون و عمل است. باید برای زنده‌ها خوانده و تفسیر و تبیین گردد ولی بیشتر برای مردگان خوانده می‌شود.

امام خمینی(ره) می‌گوید:

«ما مفتخریم و ملت متعهد به اسلام و قرآن مفتخر است که پیرو مذهبی است که می‌خواهد حقایق قرآنی که سراسر آن از وحدت بین مسلمین بلکه بشریت دم می‌زنده از مقبره‌ها و گورستان‌ها نجات داده و به عنوان بزرگترین نسخه نجات دهندهٔ بشر از جمیع قیودی که برپای و دست و قلب و عقل او پیچیده است و

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

او را به سوی فنا و نیستی و بردگی طاغوتیان می‌کشاند، نجات دهد». (مقدمه وصیت‌نامه سیاسی الهی امام خمینی(ره))

بنابراین اگر می‌خواهیم در دنیا، عزیز و سربلند باشیم و تحت تأثیر افکار و اندیشه‌های دشمنان قرار نگیریم باید قرآن را از یک عادت و فرهنگ خالص بیرون بیاوریم و وارد زندگی مادی و معنوی خود نماییم و با الهام گرفتن از مفاهیم بلند آن عزیز بمانیم.

٤- غفلت

یکی از عواملی که موجب مهجوریت قرآن‌کریم در بین مسلمین می‌گردد، «غفلت» است. اهیمت غفلت نسبت به اطاعت و پیروی از قرآن، کمتر از غفلت از یاد خدا نیست. زیرا قرآن کتابی است که سرگذشت خوب و بد پیشینیان را جهت بهره‌مندی از جنبه‌های مختلف تاریخ برای هر انسان از این گنجینه الهی در جهت خودسازی استفاده نماید.

عوامل پیروزی و شکست، اسباب سعادت و بدبختی همه و همه در این کتاب الهی نهفته است. به یقین از چنین نعمت بزرگی که خداوند در اختیار بندگانش قرار داده است خسران سنگینی را در پی خواهد داشت.

قرآن‌کریم به این خطر اشاره نموده است و به همگان گوشزد نموده می‌فرماید:

«كَذَالِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ وَ قَدْ ءَاتَيْنَاكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ؛ مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يحَ۬مِلُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وِزْرًا ؛

خَلِدِينَ فِيهِ وَ سَاءَ لهَ۬مْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا». (سوره طه/ آیه۹۹-۱۰۱)

[و این گونه بخشی از اخبار پیشین را برای تو بازگو می‌کنیم، و ما از نزد خود، ذکر (قرآن) به تو دادیم هر کس از آن روی گردان شود، روز قیامت بار سنگینی بر دوش خواهد داشت در حالی که جاودانه در آن خواهد ماند و بدباری است. برای آنها در روز قیامت].

همراه بودن با قرآن و غفلت نداشتن موجب می‌شود انسان. زندگی‌اش چه فردی و چه اجتماعی همسو با قرآن باشد در این صورت می‌توان گفت دارای زندگی خوب می‌باشد.

٥- حجاب‌های بین انسان و قرآن

از جمله عواملی که موجب مهجوریت قرآن‌کریم می‌شود، حجاب‌هایی است که انسان میان خود و قرآن ایجاد می‌نماید. به طوری که در عین ارتباط با قرآن، از درک معارف و حقایق آن، محروم می‌شود. این حجاب‌ها زیاد هستند، در این قسمت به برخی از این حجاب‌ها اشاره می‌گردد.

الف) آلودگی به گناه

در متون دینی برای گناه به جز کیفر اخروی، آثار و پیامدهای زیانبار بسیاری برشمرده شده است. از جمله ان که گناه سبب می شود از فهم قرآن و استفاده از معارف معنوی وحی محروم بماند و نتواند از تلاوت آیات به حقایق

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

آنها برسد، زیرا با انجام گناه، آمادگی قلب برای درک راستی‌ها و درستی‌ها از میان می‌رود. (مجله حوزه، ش۲۲۳-۹۶)

گناه مانند بیماری مهلکی است که انسان را از پا در می‌آورد و روح ایمان، اطاعت و بندگی را از او سلب می‌نماید، تا جایی که سر از تکذیب و استهزای آیات الهی در می‌آورد.

ب) احساس بی‌نیازی

انسان اگر سلوک علمی و عملی خود را برای پیوند با قرآن، خوشایند بپندارند، این حالت حجاب و بازدارندهٔ بزرگی است که انسان را از فیض پر دامنهٔ قرآن محروم می‌سازد. برای نمونه:

اگر احساس بی‌نیازی به سراغ انسان بی‌آید، یقیناً از معارف و حقایق قرآنی محروم خواهد شد و در هیچ جای دیگر نمی‌تواند به این حقایق دست یابد. انسان هر چه دارای علم و دانش باشد به هیچ وجه بی‌نیاز از قرآن نخواهد بود.

٦- عدم تدّبر در قرآن

«تدبر» در اصلاح قرآنی، تأمل در آیه‌ای پس از آیهٔ دیگر، یا تأمل پس از تأمل در آیه است و تنها راه فهم قرآن می‌باشد. بیان آیات و روایات، هیچ راه دیگری را برای نیل به این هدف والا به رسمیت نمی‌شناسد. در قرآن، چیزی همانند «تعقل در قرآن» یا «تفکر در قرآن» وارد و تجویز نشده آن چه هست تنها تدبر در قرآن است. (مصطفوی، ۱۳۶۰، ۱۶۵-۳)

قرآن کتاب تدبر است. اکتفا به تلاوت بدون تدبر، نمی‌تواند انسان را به اهداف قرآن رهنمون شود. دست‌یابی به گوهرهای ناب و ارزشمند اقیانوس، بدون غواص و اندیشه‌ورزی ممکن نیست. اساساً قرآن‌کریم برای تدبر نازل شده است.

«كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ». (سوره ص/ آیه۲۹)

[این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کرده‌ایم تا در آیات آن تدبر کنند].

قرآن‌کریم، کتابی است حق و برای هدایت همگان نازل شده و عموم جوامع بشری را به تدبر در آن فرا می‌خواند، ولی بعضی از انسانها بر اثر گناه دلشان را بسته‌اند که در این صورت توفیق تدبر در قرآن نصیبشان نمی‌شود، خداوند در این زمینه می‌فرماید:

«أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا». (سوره محمد/ آیه۲۴)

[اگر کسی دلش باز بود، توان تدبر در قرآن را خواهد داشت و معانی قرآن در آن نفوذ خواهد کرد]. (جوادی آملی، ۱۳۷۵، ۳۶۴-۹)

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

امروز، توجه بیش از حد به الفاظ و عبارات قرآن، تلاش برای به پایان رسانیدن سوره‌های قرآن، عدم اهتمام به درک آموزه‌های قرآن در هنگام تلاوت و بی‌توجهی به ترویج فرهنگ تدبر در مراکز علمی و آموزشی از نمونه‌های آشکار مهجوریت تدبر در قرآن می‌باشد.

۷- عمل نکردن به دستورات قرآن

تمام مراحل و مراتب ارتباط با قرآن اعم از آموزش قرائت، تدبر، انس و آشنایی با معارف الهی قرآن، مقدمه‌ای برای عمل کردن است.

اگر قرآن در عمل و رفتار و گفتار و شخصیت انسان و جامعه تجلی نیابد و ظهور و بروز پیدا نکند، هرگز به قرآنی شدن انسان و جامعه نخواهد انجامید. عمل به قرآن است که جان‌ها را منقلب و جوامع را تعالی می‌بخشد به قول علامه اقبال لاهوری

نقش قرآن چون که در عالم نشست　　نقش‌های پاپ و کاهن را شکست
فاش گویم آن چه در دل مضمر است　　این کتابی نیست چیز دیگر است
چون که در جان رفت، جان دیگر شود　　جان چون دیگر شد، جهان دیگر شود

از این رو، اکتفا به آموزش، تعلیم و قرائت، تدبر و شناخت مفاهیم قرآنی و برگزاری جشنواره و نمایشگاه‌ها، فقط می‌تواند ظاهر و نام قرآن را از مهجوریت و غربت برهاند.

در حالی که مهجوریت و غربت اصلی، عمل نکردن و پیاده نشدن فرامین و اهداف قرآنی در عمل و رفتار مردم و متن جامعه است. (مجله گلستان قرآن، ۱۶۷-۷)

قرآن کریم هدف از نزول خود را عمل به فرامین و دستورات آن می‌داندو از مخاطبان خود انتظار پیروی دارد.

«وَ هَذَا کِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَکٌ فَاتَّبِعُوهُ وَ اتَّقُواْ لَعَلَّکُمْ تُرْحَمُون». (سوره انعام/ آیه ۱۵۵)

در تلاوت آیات قرآنی، آیاتی چون «وَ مَن لَّمْ یحَ□کُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُوْلَئکَ هُمُ الْکَافِرُون». (سوره مائده/ آیه۴۴)

را به آسانی می‌خوانیم. اما در عمل به آن سختی‌های بسیاری را باید به جان خرید. به همین جهت باید سهل و آسان بودن قرآن: «وَ لَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْءَانَ لِلذِّکْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّکِر». (سوره قمر/ آیه۲۲)

و میان سخت و دشوار بودن قرآن: «إِنَّا سَنُلْقِی عَلَیْکَ قَوْلًا ثَقِیلا». (سوره مزمل/ آیه۵) تفکیک شود.

تلاوت ظاهری قرآن، بدون عمل به آن ممکن است آثار زیانباری به دنبال داشته باشد. تلاوت قرآن با اهداف ریاکارانه و نیز خواندن قرآن همراه با شناخت پیام خدا اما بدون عمل ممکن است زمینه انحطاط و گمراهی انسان را فراهم سازد.

مولانا در این زمینه می‌گوید:

زان که از قرآن بسی گمره شدند　　زان رَسن قومی درون چه شدند

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

هر رسن را نیست جرمی ای عنود　　چون تو را سودای سر بالا نبود

امیرالمؤمنین علی(علیه‌السلام) می‌فرماید:

«. . . وَ مَنَ قَرَأَ القرانَ فَماتَ فَدَخَلَ النَّارَ فَهُوَ مِمَّن کانَ یَتَّخِذُ ایاتِ اللهِ هُزُواً. . . ». (نهج‌البلاغه، حکمت۲۲۸)

ابن‌ابی‌الحدید در ذیل این سخن حضرت می‌نویسد:

«شاید مقصود امام از استهزاءکننده آیات الهی کسی است که به نزول قرآن از جانب خداوند معتقد است و لکن به واجبات آن عمل نمی‌کند، چنان که بسیاری از مردم در روزگار ما چنین‌اند». (ابن‌ابی‌الحدید، ۱۳۷۸، ۱۹-۵۳)

عوامل دیگری جهت مهجوریت قرآن وجود دارد، و جا دارد آن‌ها را مورد بررسی قرار داد اما به خاطر این که بحث به طول نیانجامد، به همین مقدار اکتفا می‌شود. لازم می‌بینم در پایان این بحث راهکارهایی که موجب می‌شود تا قرآن از مهجوریت خارج گردد اشاره نمایم:

راه‌های زدودن مهجوریت از قرآن

چه راهکارهایی را می‌توان برای مهجوریت‌زدایی قرآن ارائه کرد؟ برای این کار راههای متعددی ارائه شده است که در این قسمت به اهم آن به طور خلاصه و فهرست‌وار اشاره می‌گردد.

۱- اعتقاد و باور جامعه به الگو بودن قرآن در تمام ابعاد زندگی

اولین قدم برای زدودن مهجوریت، اعتقاد و باور قلبی به این مسأله است که قرآن می‌تواند در زمینه‌های زندگی بشر اعم از اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، علمی و. . . الگو باشد و می‌تواند انسان‌ها و جوامع انسانی را به سعادت برساند.

۲- تصحیح فرهنگ استفاده از قرآن

در رابطه با استفاده صحیح از قرآن می‌توان مردم جامعه را به چند دسته تقسیم کرد:

الف) گروهی از مردم که اکثریت را تشکیل می‌دهند، بیشتر برای کارهای جانبی و آماده کردن مجلس برای مراسم مختلف می‌خواهند.

ب) گروه دیگر قرآن را با هدف کسب ثواب و بدون توجه به معانی می‌خوانند.

ج) عده‌ای علاوه بر خواندن قرآن در معانی هم تدبر و اندیشه می‌کنند.

د) گروه اندکی از مردم ضمن خواندن و تدبر و اندیشه در آیات، قرآن را سرلوحهٔ زندگی فردی و اجتماعی خود قرار می‌دهند.

در حقیقت رستگاران واقعی همین گروه چهارم هستند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

برای رهایی از این آسیب باید تمام نهادهای فرهنگی کشور هماهنگ شوند و این تفکر را در میان اقشار مختلف جامعه به خصوص جوانان القا کنند که قرآن کتاب زندگی است.

۳- عمل کردن مسئولین و دست‌اندرکاران به دستورات قرآن

یکی از عوامل مهم در مهجوریت‌زدایی از قرآن که بسیار تأثیرگذار است، این است که حافظان، قاریان، مفسران و مسئولین کشوری، و همه کسانی که در این بخش فعالیت دارند عامل به قرآن باشند. خداوند متعال، کسانی را که می‌دانند ولی به دانسته‌های خود عمل نمی‌کنند نکوهش می‌کند. می‌فرماید:

«أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَ أَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُون». (سوره بقره/ آیه۴۴)

اگر مردم تأثیرات قرآن را در زندگی این گروه مشاهده کنند به طور طبیعی به استفاده کردن از این کتاب و عمل به دستورات آن علاقمند می‌شوند.

٤- نگاه ویژه آموزش و پرورش به درس قرآن

این نهاد آموزشی قشر عظیم نوجوان و جوان را در اختیار دارد که دارای ویژگی‌های منحصر به فرد هستند. حضرت علی(علیه‌السلام) می‌فرماید:

«اَلعِلمُ فِی الصِّغَر کالنَّقش فِی الحَجر». (مجلسی، ۱۳۹۷، ۲۲۴-۱)

نوجوان و جوان از انعطاف‌پذیری بسیاری برخوردارند. چه بهتر که در این سنین روح و روان این قشر با آیات قرآن پیوند بخورد و به تعبیر امام جعفرصادق(ع):

«مَن قَرَأَ القُران و هو شاب مؤمن اِختَلَطَ القرآن بِلَحمه وَ دَمه». (کلینی، ۱۳۸۸، ۲-۶۰۳)

[هر کس قرآن را بخواند در حالی که جوانی مؤمن باشد قرآن با گوشت و خونش آمیخته می‌شود].

جوانی که روح و روانش با قرآن همراه باشد می‌تواند تمام برنامه‌های زندگی‌اش را بر مبنای قرآن قرار دهد.

٥- توجه خاص مراکز علمی - فرهنگی به مباحث قرآنی

نقشی که روشنفکران هر جامعه در ابعاد مختلف و تأثیری که می‌تواند در جامعه افراد داشته باشند کاملاً بدیهی و روشن است. هماهنگی حوزه و دانشگاه در نشر معارف قرآن در سطح جامعه تأثیر بسزایی در زدودن مهجوریت از چهرهٔ قرآن خواهد داشت.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

نتیجه

خداوند متعال انسان را به نیروی عقل و فکر مجهّز کرد و تمام قوای هستی را مسخر و رام او گردانید و از سوی دیگر با فرستادن پیامبران الهی و کتب آسمانی به انسان فهماند که تنها راه سعادت حرکت در خط سیر انبیاء مطابق با کتاب آسمانی اوست.

پیامبر گرامی اسلام، کتابی را آورد که جامع تمام دستورات و تعالیم دنیا و آخرت است و برای رسیدن به این سعادت شرطی وجود دارد و آن عمل به قرآن و تمسک به اهل بیت می‌داند. پیامبر(ص) چون متصل به وحی الهی بود دریافت که امتش دستورات قرآن را در زندگی خود پیاده نخواهند کرد، این بود که به درگاه حق از مهجور شدن قرآن در بین مسلمانان شکایت کرد.

مهجوریت قرآن به این معنا نیست که مردم قرآن را نمی‌خوانند و یا در آن اندیشه نمی‌کنند، بلکه معنای حقیقی مهجوریت این است که مردم به دستورات و تعالیم قرآن در زندگی عمل نمی‌کنند.

عواملی به مهجوریت کشاندن قرآن وجود دارد که از بین مهمترین آنها می‌توان:

کنار گذاشتن اهل بیت عصمت و طهارت، عدم توجه به نقش سازنده قرآن در زندگی، فرهنگ و آداب و رسوم غلط، غفلت از قرآن، حجاب‌هایی که بین انسان و قرآن وجود دارد، عدم تدبر در قرآن و عمل نکردن به دستورات قرآن اشاره کرد.

برای زدودن مهجوریت از چهره قرآن، لازم است که رویکرد مسئولین و دیدگاه جامعه نسبت به قرآن دگرگون شود و مسئولین فرهنگی کشور اعم از مراکز علمی – فرهنگی و آموزشی باید قرآن را سرلوحهٔ برنامه‌های خود قرار دهند و جامعه هم باید به این باور برسد که قرآن کتاب زندگی است.

به امید روزی که شاهد جامعه‌ای باشیم که در آن مسلمانان قرآن را در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی خود پیاده کنند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

فهرست منابع و مآخذ

۱- قرآن.

۲- نهج‌البلاغه.

۳- ابن‌ابی‌الحدید، عزالدین، شرح نهج‌البلاغه، بیروت، داراحیاءالکتب‌العربیه، ۱۳۷۸ش.

۴- جوادی آملی، عبدالله تسنیم، اسراء، ۱۳۷۸ش، قم.

۵- جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن، اسراء، ۱۳۷۵، قم.

۶- صحیفه انقلاب، وصیت‌نامه الهی سیاسی امام‌خمینی(ره).

۷- غفاری، مهدی، مهجوریت قرآن، بینات، ش ۳۰.

۸- طبرسی، فضل‌بن‌حسن، مجمع‌البیان‌العلوم القرآن، تحقیق محلاتی و طباطبائی، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۰۶ق.

۹- کلینی، محمدبن‌یعقوب، الکافی، تصحیح علی‌اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ق.

۱۰- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران، المکتبه الاسلامیه، ۱۳۹۷ق.

۱۱- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات‌القرآن، نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۰ش.

۱۲- مجله حوزه، ش۹۶.

۱۳- مجله گلستان قرآن، بازگشت به کتاب وحی، ش۱۶۷، ۱۳۸۲.

۱۴- هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، ۱۳۱۳، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]